

DOI: 10.55666/folklor.1374722

ARDAHAN İLİ ÇILDİR İLÇESİ HALI MOTİFLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Gülşen CABAR** & Mine CAN***

Öz

El sanatları, ihtiyacın estetiğe dönüştüğü ürünlerdir ve içinde kültürün izlerini barındırdığı için araştırmacıların bu konulara eğilmesine neden olmuştur. Ardahan ve çevresi birçok kültüre ev sahipliği yapmış bir yöredir. Bölgenin ana geçim kaynaklarından başında hayvancılık gelmektedir. Dokumacılığın ana malzemesi olan yünün bölgede bol olması sebebiyle yörede halı dokumacılığı uzun yıllar canlılığını korumuştur. Ancak günümüzde el halılarının yerini fabrikasyon halıların alması ve halı dokuyan kişilerin sayısının giderek azalması nedeniyle bölgede halıcılık giderek azalmaktadır. Bu araştırma kapsamında Ardahan ili ıldır ilçesine ait geleneksel yöntemlerle dokunmuş özgün halı örneklerinde kullanılan motifler konu ve içerdiği soyut anlam bakımından incelenmiştir. Çalışma tarama modeline dayalı bir alan araştırması olup yöreye ait halı örneklerinde kullanılan motif özellikleri ve motiflerin isimleri ulaşılabilen örnekler aracılığı ile tespit edilmiştir. Araştırma örnekleme 4 duvar halısı, 5 halı yastık (taş yastık) ve 1 sandalye halısı olmak üzere toplam 10 adet yün halı alınmıştır. Araştırma kapsamında kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda ürünlere ait bilgiler eser inceleme formlarına kaydedilmiş, halıların genel ve detay fotoğrafları çekilmiştir. Araştırma sonucunda incelenen halı örneklerinde yörede 20 farklı motif isminin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma yöresinin geleneksel Türk halıcılık sanatı ve kültürel semboller yönünden zenginliğini ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Yörede kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde evlerde halı dokumacılığının üç amaçla yapıldığı bilgisi edinilmiştir. Öncelikli olarak yöre halkı kendi ihtiyaçları doğrultusunda evlerinde kullanmak üzere halı dokumaktadır. İkincisi, ihtiyaçlarını karşılamak üzere yörede dokunan halıların satıldığı öğrenilmiştir. Bir diğeri ise çeyiz için dokunan halılardır. Günümüzde artık yörede halı dokumacılığının gittikçe azaldığı edinilen diğere bilgiler arasındadır. Eski dönemlerde dokunan halıların artık kıymetli bir eşya olarak görülmesi sebebiyle halılar hatıra olarak saklanmakta ya da şark köşelerinde dekorasyon amacıyla kullanılmaktadır. Ardahan yöresi halılarında bulunan motiflerin yöre kadınının duygu ve düşüncelerinin dışı vuruş şekli olduğunu da söylemek mümkündür. İncelenen halılarda en fazla kullanılan motifler arasında, suyolu ve çeşitli türden stilize edilmiş çiçek motiflerinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Araştırma yöresinde bu motifler dışında ejder/ejderli göl, kazayağı/ kuyrum (guyrum), küpe, baklava dilimi/muska, yıldız/sekiz kollu yıldız, hayat ağacı, bereket motifi ve çenge motiflerinin de kullanıldığı görülmüştür. İncelenen halı örneklerinde; çiçekli göl, kilise motifi, koçboynuzu, küpe çiçeği, çakmak, gül motifi, eli belinde, lale, kerege gözü ve sormak çiçeği tespit edilen diğere motifler arasındadır. Kırgızca'da, çadır duvarını oluşturan ağaç kafeslere verilen ad olduğu anlaşılan kerege kelimesi ve halılarda kullanılan kerege gözü motifinin konargöçer yaşamın yörede devam eden yansımasıdır. Üsluplaştırılarak soyut anlamlar yüklenmiş sembolik ve nesnel kaynaklı motiflerin; hükümdarlık ve kudret, güç ve kuvvet, kahramanlık, inanç ve ahiret, şans, bolluk ve bereket, kısmet, mutluluk, nazardan korunma, doğum, çoğalma, evlilik gibi temalar içerdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ardahan, ıldır, dokuma, el sanatları, halı, motif.

* Bu çalışma, Kocaeli Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 06/10/2023 tarihli ve 2023/10 no.lu toplantısındaki 4 sayılı karara göre etik kurul iznine sahiptir.

** Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli/Türkiye. cabargulsen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5085-6040

*** Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi Değirmendere Ali Özbay Meslek Yüksek Okulu, Kocaeli/Türkiye. mine_can82@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6563-7174

A RESEARCH ON CARPET MOTIFS OF ARDAHAN PROVINCE ÇILDİR DISTRICT

Abstract

Handicrafts are products in which the need is transformed into aesthetics and since they contain traces of culture, they have caused researchers to focus on these issues. Ardahan and its surroundings are a region that has hosted many cultures. Due to the abundance of animal husbandry, which is one of the main sources of income and livelihood of the region, and therefore the abundance of wool, which is the main material of weaving, carpet weaving in the region has maintained its vitality for many years. However, today, carpet weaving is gradually decreasing in the region due to the replacement of hand-made carpets with fabricated carpets and the gradual decrease in the number of carpet weavers. Within the scope of this research, the motifs used in the original carpet samples woven with traditional methods belonging to Çıldır district of Ardahan province were analyzed in terms of subject and abstract meaning. The study is a field research based on the survey model and the motif features and the names of the motifs used in the carpet samples of the region were determined through the accessible samples. A total of 10 wool carpets, including 4 wall carpets, 5 carpet pillows (stone pillows) and 1 chair carpet, were included in the research sample. As a result of the interviews with the source persons within the scope of the research, information about the products was recorded in the artifact examination forms and general and detail photographs of the carpets were taken. As a result of the research, it was determined that there are 20 different motif names in the region in the carpet samples examined. The research is very important in terms of revealing the richness of the region in terms of traditional Turkish carpet art and cultural symbols. During the interviews with the resource persons in the region, it was learned that carpet weaving is done for three purposes. Firstly, the local people weave carpets to use in their homes in line with their own needs. Secondly, it was learned that the carpets woven in the region are sold to meet their needs. Another one is carpets woven for dowry. Today, it is among the other information obtained that carpet weaving in the region is gradually decreasing. Since the carpets woven in the old times are now seen as a valuable item, the carpets are kept as souvenirs or used for decoration in oriental corners. It is also possible to say that the motifs are the expression of the emotions and thoughts of the local women. Among the most commonly used motifs in the carpets examined, it was revealed that waterway and various types of stylized flower motifs were used. In addition to these motifs, other motifs identified in the research region are dragon/dragon lake, goosefoot/guyrum, earring, diamond slice/muska, star/eight-armed star, tree of life, fertility motif and chenge. In the examined carpet samples; flowering lake, church motif, ram's horn, earring flower, lighter, rose motif, hand on waist, tulip, kerege eye and ask flower are among the other motifs identified. The word kerege, which is understood to be the name given to the wooden cages forming the tent wall in Kyrgyz, and the kerege eye motif used in the carpets are the reflections of the nomadic life in the region. Symbolic and objective motifs that have been stylized and attributed abstract meanings have been found to include themes such as sovereignty and might, power and strength, heroism, faith and the afterlife, luck, abundance and fertility, fortune, happiness, protection from the evil eye, birth, reproduction and marriage.

Keywords: Ardahan, Çıldır, weaving, handicrafts, carpet, motif.

Giriş

Kültür tarihsel süreçte ortaya çıkan birikimi, bir bütünü ifade eder. Kültürel unsurlar ve bu unsurlar üzerindeki semboller ve motifler onlara yüklenen anlamlar aracılığı ile sonraki nesillere aktarılır. El sanatları, kültürün aktarılmasında önemli rollere sahip olan unsurların başında gelir.

El sanatları içerisinde dokumacılık, insanoğlunun en eski uğraşlarından birisidir. İnsanlar vücutlarını dış etkilere karşı korumak için önceleri avladıkları hayvanların derilerini kullanmış, daha sonraları bitki saplarından hasır örmeyi ve bazı bitkilerin liflerinden yararlanarak dokumacılığı bulmuşlardır (Aytaç, 1982: 36).

Dokuma sanatı, Türk kültürü ve Türk el sanatlarının en önemli kollarından birisidir ve çarpana dokumalar, kirkitli dokumalar ve mekikli dokumalar olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Akpınarlı, 1996: 10). Halı, zeminlerde belirli alanları kaplamak ya da duvara asmak üzere dokuma tezgâhlarında işlenen dokuma bir kumaştır. Halı, boyuna yan yana dizilmiş çözümlü iskeletinin her çift teli üzerine ilme ipliklerin belirli bir desene göre ilmiklenerek bağlanması ve atkı ipliklerinin kirkitle sıkıştırılması sonucu oluşan havlı yüzölçümlü dokumalardır (Soysaldı ve Parabaş, 2015: 74).

Kaynaklarda kilimin halıdan daha önce dokunmuş olabileceğine dair bilgiler yer almaktadır. Göçebe yaşam süren insanların Kiyuz adı verilen keçeden yuvarlak biçimli çadırlarda yaşadıkları ve bu çadırların içini kaplamak veya yere sermek için kullanmış oldukları kilimlerin dokuma aralarına kısa yün ipliklerini düğümleyerek halıyı buldukları düşünülmektedir (Ergüder, 2009: 27; Kaplanoğlu, 2010: 27).

Türlere ait bir el sanatı olma niteliğini taşıyan halı dokumacılığı tüm dünyaca tartışmasız kabul edilmiştir. Türk Halı Sanatı hakkındaki en önemli ve ilk buluntu, Rus arkeolog C. İ. Rudenko tarafından 1947-1949 yılları arasında ele geçirilmiştir. Yapılan araştırmalarda, Sibiryâ'nın Altay Dağları eteklerinde bir kurgandan (oda mezar) bulunan ve M.Ö. III-II yüzyıllarda Asya Hunları tarafından dokunduğu kabul edilen halı dünyada dokunmuş ilk halı olarak kabul edilmekte ve günümüzde Pazırık halısı olarak bilinmektedir (Aslanapa ve Durul, 1973: 55; Deniz, 2005: 81).

Kaplanoğlu (2012: 27) asırlardır Asya'dan Ahıska ve Ardahan yöresine gelip yerleşen Türk kavimlerinin ürettikleri halı dokuma örnekleri arasında önemli bir grubu düz dokuma yaygıların oluşturduğunu belirtmiştir. Dokuma sanatının Selçuklular döneminde gelişim gösterdiği ve Orta Asya'dan Anadolu'ya getirilerek İran Selçuklularıyla birlikte halı sanatının geliştiği, Anadolu'ya yerleşen Selçuklular aracılığıyla Anadolu'nun önemli bir halı merkezi konumuna geldiği ayrıca Konya'da ilk halı atölyelerinin kurulduğuna dair bilgiler mevcuttur (Özhan, 1969: 123).

Hayvancılık ve onun paralelinde gelişen geleneksel el dokumacılığı, Anadolu yörük ve Türkmenlerinde, yaşamın bir parçası aynı zamanda insanı kişiselleştiren bir sanat eğitimi oluşturmuştur. Anadolu'nun zengin yapısı ve sentezi içinde dokumacılık çeyiz kültürüyle birlikte yaygın olarak yapıldığı için devamlılığını korumuş, geçmiş ve gelecek bütünlüğünü uyum içerisinde koruyan bir kültür unsuru olmuştur (Uğurlu, 2020: 26). Üstelik dokuma sanatı, kullanılan motif ve bezeme çeşitlerinin en yoğun kullanıldığı yerlerin başında gelmektedir.

Tarihi geçmişi oldukça eskiye dayanan dokumacılık kültüründe, toplumlar geleneklerine ve göreneklerine göre çok çeşitli motifler, semboller ve kompozisyonlar ortaya koymuştur. Güvenç (2003: 100) ve Koca (2010: 90) çalışmalarında, Leslie White'in kültürü bir semboller bütünü olarak düşündüğünü ve "maddi öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, sembollerden oluşan simgelere ve sembollere dayalı bir örgütlenmesidir" şeklinde açıkladığını belirtmişlerdir. Bu özelliğiyle her zaman insanların ilgisini çeken konuları simgeleyen semboller (Uğurlu, 1999:284) ya da sevinç, mutluluk, üzüntü, özlem gibi duygu ve düşünceleri motiflerle anlatmıştır (Akpınarlı ve Balkanal, 2012:184).

Halı dokumacılığı genellikle kadınlar ve genç kızlar tarafından yapıldığı için sözle aktarılamayanlar duygu ve düşünceler genellikle el emeği ürünlere, dokunan halı ve kilim motiflerine yansımıştır. Bu sebeple halı motifleri ait oldukları bölge veya toplulukların yaşam biçimi ve düşünceleri hakkında sınırlı olsa bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Prof. Dr. Kenan Özbel bu durumu çok güzel ifade etmekte ve Anadolu motiflerinin alfabeti unutulmuş, okunamayan yazılar gibi olduklarını söylemiştir. (Özbel, 1976: 3).

Bu araştırma kapsamında yöreye ait halılarda kullanılan ve somut olarak günümüzde var olan motifler konu ve içerdiği soyut anlam bakımından incelenmiştir. Ayrıca çalışmaya kaynak oluşturması için ilgili literatür taranarak Anadolu'nun diğer yörelerinde benzer motif örnekleriyle karşılaştırılmıştır.

1. Ardahan İli Çıldır İlçesi Hakkında Genel Bilgi

Ardahan ve çevresi tarih boyunca çeşitli kavimler ve topluluklar tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Yörede ilk yerleşimin M.Ö. 4.000'e kadar uzandığı son yıllardaki arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bilinen tarihi geçmişi altı bin yıl öncesine dayanan bölge kültürü, ilk yayılım alanları olan Filistin-Suriye'nin kuzeyi, Malatya ve çevresi, Erzurum-Kars ile Kars, Çıldır, Ardahan ve Trans Kafkasya kültürleriyle ortak özellikler ve benzerlikler taşımaktadır. Yörede düzenli bir kazı çalışması yapılmamasına rağmen, yapılan araştırmalarda ele geçen seramik parçalarından Çıldır Gölü içindeki Akçakale Adasının Tunç Çağından beri önemli bir iskân yeri olduğu anlaşılmıştır (Gündoğdu, 2000: 6).

Ardahan'da Türk yerleşimleri M.Ö. 650-700 yıllarına kadar dayandırılmakta (Gündoğdu, 2000: 6) ve kadim bir tarihle beraber köklü bir kültürü de içerisinde barındırmaktadır. Ardahan adının bölgeye M.Ö. 6. yüzyılda gelip yerleşen Kıpçakların bir kolu olan Arda boyundan geldiği düşünülmektedir (Kırzioğlu, 1953: 17-29). Büyük Selçuklular yöreye ilk olarak Tuğrul Bey zamanında ve İbrahim Yınal komutasında organize birlikler oluşturarak yerleşmeye başlamıştır. Ardahan, Kanuni Sultan Süleyman (1520- 1566) devrinde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ardahan halkı içerisinde çoğunluğu oluşturan Oğuzlar'ın Karapapak Boyu'ndan gelen Terekemeler'in, zaman zaman başka adlarla da olsa bu yöreleri hâkimiyeti altında bulunduran devletlerin himayesi altında kalmalarına rağmen, yörenin bu etnik yapısı, hemen hemen hiç değişmeden günümüze kadar gelmiştir (Konukçu, 1999: 47-57; Kaplanoğlu, 2012: 27).

Bulunduğu konum gereği uluslararası ticaret yollarının geçiş güzergahı üzerinde olması kültürel anlamda Ardahan'ın zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Ardahan'nın bir ilçesi olan Çıldır coğrafi olarak merkez ilçe, Cala (Doğruyol), Pehreşen (Gülyüzü) ve Günebakan nahiyeleri, Çıldır ve Karsak (Kenarbel) gölleri ile çevrelidir. İlçe merkezi Kargapazarı ve Kısırdağları'nın yamaçlarına kurulmuştur. Gürcü kaynaklarında Çandır ismiyle bilinmektedir. Anadolu'nun en yüksek göllerinden birisi olan Çıldır Gölünde alabalık, gümüşbalığı, sazan, karabalık cinsinden balıklara sahiptir. Bölgede büyükbaş hayvancılık ve kaz yetiştiriciliği önemli gelir geçim kaynakları arasındadır (Uyanık, 2006: 90).

Bölgede insanların geçimlerini büyük oranla hayvancılıkla sağlıyor olması yünlülük dokumalarının ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Tarihi ve kültürel derinliğe sahip olan yöre dokumacılığı geleneksel yöntemlerle kadınlar tarafından evlerde geleneksel tezgahlarda dokunmaktadır. Dokumacılık bu usulle geçmişten günümüze taşınmıştır. Ardahan ve yöresinde halı dokumacılığı dışında örücülük ve işleme diğer el sanatları arasındadır.

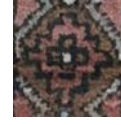
2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Ardahan ili Çıldır ilçesine ait geleneksel yöntemlerle dokunmuş özgün halı örneklerinde kullanılan motif özelliklerini ve motiflerin yöresel isimlerini ulaşılabilen örnekler aracılığı ile tespit etmektir. Çalışma tarama modeline dayalı bir alan araştırmasıdır. Araştırma örneğine 4 duvar halısı, 5 halı yastık (taş yastık) ve 1 sandalye halısı olmak üzere toplam 10 adet yün halı alınmıştır. Araştırma kapsamında kaynak kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda ürünlere ait bilgiler eser inceleme formlarına kaydedilmiş, halıların genel ve detay fotoğrafları çekilmiştir.

3. Katalog

Çalışmanın bu bölümünde Ardahan İli Çıldır İlçesi'nde gerçekleştirilen alan araştırması kapsamında incelenen halı örneklerine ait desen ve kompozisyon bilgilerine yer verilmiştir.

1.Örnek

Çiçek

Kuyrum
(guyrum)

Suyolu

Kazayağı

Fotoğraf 1: Duvar halısı

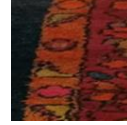
Kaynak kişi	: Ali Koca
Ürünü dokuyan kişi	: Naime Koca
Ürünün dokunduğu tarih	: 1974
Ürün türü	: Duvar halısı
Kullanılan iplik türü	: Yün
Kullanılan motif isimleri	: Kuyrum, çiçek, kazayağı, suyolu.

Kompozisyonu : Duvar halısında ağırlıklı olarak siyah, kahverengi ve beyaz renkleri hakimdir. Bu renklerin yanı sıra açık kırmızı ve mavi renkleri kullanılmıştır. Halı zemini; yörede kuyrum (guyrum) olarak bilinen motiflerin düzgün sıralamalarla düzenlenmesi şeklinde oluşturulduğu görülmektedir. Kenar suyu; yörede kazayağı olarak bilinen motifler ile geometrik formlu çiçek motiflerinin atlamalı sıralamalar şeklinde dizilimiyle oluşturulmuştur. Bu motiflerin her iki kenarı suyolu olarak adlandırılan ince bir sıra motif ile çevrilmiş bordür şeklindedir.

2.Örnek

Hayat ağacı

Suyolu

Çiçek

Kazayağı

Çiçekli Göl

Fotoğraf 2: Duvar halısı

Kaynak kişi : Ali Koca

Ürünü dokuyan kişi : Elvan Koca

Ürünün dokunduğu tarih : 1964

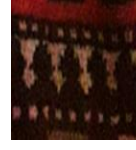
Türü : Duvar halısı

Kullanılan iplik türleri : Yün

Kullanılan motif isimleri : Çiçekli göl, hayat ağacı, kazayağı, çiçek, suyolu.

Kompozisyonu : Duvar halısında ağırlıklı olarak siyah, yağ yeşili ve açık kırmızı renkleri hakimdir. Bu renklerin yanı sıra koyu mavi, pastel mor, kahverengi ve bordo renkleri kullanılmıştır. Halının zemininde; yörede çiçekli göl adı verilen iki göbek motifinin yan yana bağlantılı olarak yer aldığı görülmektedir. Bu motiflerin köşelerine yağ yeşili zemin üzerine stilize çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Göbek motiflerinin iç kısımları hayat ağacı ve stilize çiçek motifleri ile süslenmiştir. Duvar halısının kenar suyu üç sıradan oluşmaktadır. Stilize yaprak motiflerinden oluşturulmuş ince ve birbirine paralel iki sıra su motifinin ortasında, bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş stilize çiçek ve yaprak motiflerinden oluşan enli bir su yer almaktadır.

3.rnek

Küpe ieği

Koçboynuzu
ve suyolu

Kilise motifi

Ejderli gl

Fotoğraf 3: Duvar halısı

Kaynak kişi : Nermine Altundaş

rn dokuyan kişi : Nermine Altundaş

Ürünün dokunduğu tarih : 1970

Türü : Duvar halısı

Kullanılan iplik türleri : Yn

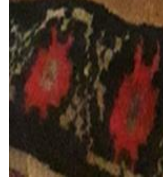
Kullanılan motif isimleri : Kilise motifi, koçboynuzu, küpe çiçeği, ejderli gl, akmak, suyolu.

Kompozisyonu : Duvar halısında ağırlıklı olarak siyah, bordo, beyaz ve açık kırmızı renkleri hakimdir. Bu renklerin yanı sıra yağ yeşili ve kahverengi kullanılmıştır. Halının ana zemini bordo renkte olup yörede kilise motifi adı verilen çok köşeli bir göbek şeklindeyir. Halı göbeğinin merkezinde yer alan ve yörede ejderli gl adı ile bilinen motifiin kare bir form içerisine yerleştirildiği görülmektedir. Çok köşeli göbek motifiinin düz kenarlarına bordür içerisine koçboynuzu motifleri düzgün sıralamalarla yerleştirilmiştir. Kenar suyu; yörede küpe olarak bilinen motiflerin bir sıra dizilimiyle oluşturulmuştur. Küpe motiflerinin her iki kenarı suyolu olarak adlandırılan ince bir sıra motif ile çevrilmiş bordür şeklindeyir.

4.Örnek

Gül

Çiçek

Fotoğraf 4: Duvar halısı

Kaynak kişi : Nermine Altundaş

Ürünü dokuyan kişi : Nermine Altundaş

Ürünün dokunduğı tarih : 1971

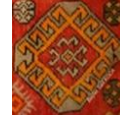
Türü : Duvar halısı

Kullanılan iplik türleri : Yün

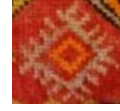
Kullanılan motif isimleri : Gül motifi, çiçek.

Kompozisyonu : Duvar halısında ağırlıklı olarak bej rengi ve siyah renkler hakimdir. Bu renklerin yanı sıra koyu ve açık pembe, mavi ve beyaz renkleri kullanılmıştır. Halı zemini; bej rengi olup stilize gül, tomurcuk, dal ve yaprak motiflerinden oluşan serbest stildeki tek bir çiçek demeti merkezde yer almaktadır. Benzer çiçek motiflerinin halının zemininin dört köşesini bezediğı görülmektedir. Kenar suyu; bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş stilize çiçek motiflerinden oluşturulmuştur.

5. Örnek

Bereket motifi

Ejder motifi

Küpe motifi

Suyolu

Çiçek motifi

Çenge motifi

Fotoğraf 5: Taş Yastık/ Yastık Halı

Kaynak kişi : Sait Koca

Ürünü dokuyan kişi : Elvan Koca

Ürünün dokunduğu tarih : 1968

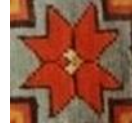
Türü : Taş Yastık / Halı Yastık

Kullanılan iplik türleri : Yün

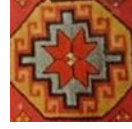
Kullanılan motif isimleri : Bereket motifi, çenge motifi, çiçek motifi, küpe motifi, ejder motifi, su yolu

Kompozisyonu : Halı yastıkta ağırlıklı olarak açık kırmızı, turuncu, sarı, gri ve yağ yeşili renkleri hakimdir. Bu renklerin yanı sıra beyaz, pembe ve kahverengi kullanılmıştır. Halı zemini; etrafı çenge motifleriyle çevrili, sekizgen formlu, iki adet bereket motifi ile süslenmiştir. Zemin motiflerinin etrafı çeşitli büyüklüklerde stilize çiçek, kerege gözü ve yörede ejder olarak bilinen motiflerle süslenmiştir. Kenar suyu; yörede küpe olarak bilinen motiflerin bir sıra dizilimiyle oluşturulmuştur. Küpe motiflerinin her iki kenarı suyolu olarak adlandırılan ince bir sıra motif ile çevrilerek bordür oluşturulmuştur. Bu bordürün iç kısmı ise eşkenar üçgen motifleriyle bezenmiştir.

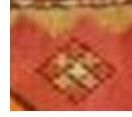
6.Örnek

Yıldız motifi

Bereket motifi

Baklava dilimi Motifi

Çenge motifi

Suyolu ve küpe motifi

Fotoğraf 6: Taş Yastık/ Halı Yastık

Kaynak kişi : Sait Koca

Ürünü dokuyan kişi : Elvan Koca/ Nermine Altundaş

Ürünün dokunduğu tarih : 1969

Türü : Taş Yastık / Halı Yastık

Kullanılan iplik türleri : Yün

Kullanılan motif isimleri : Yıldız motifi, bereket motifi, çenge, çiçek, küpe, baklava dilimi, suyolu.

Kompozisyonu : Halı yastıkta ağırlıklı olarak açık kırmızı ve sarı renkleri hakimdir. Bu renklerin yanı sıra mavi, beyaz ve kahverengi kullanılmıştır. Halı zemini; etrafı çengel motifleriyle çevrili, sekizgen formlu, iki adet bereket motifi ile süslenmiştir. Bu motiflerin ortasında ise yörede yıldız adı verilen motifler yer almaktadır. Zemin motiflerinin etrafı farklı boyutlarda baklava dilimi motifleriyle süslenmiştir. Kenar suyu; yörede küpe olarak bilinen motiflerin bir sıra dizilimiyle oluşturulmuştur. Küpe motiflerinin her iki kenarı suyolu olarak adlandırılan ince bir sıra motif ile çevrilerek bordür oluşturulmuştur. Bu bordürün iç kısmı ise eşkenar üçgen motifleriyle bezenmiştir.

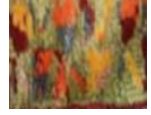
7. Örnek

Eli belinde
motifi

Hayat ağacı
motifi

Çiçek motifi

Su yolu motifi

Fotoğraf 7: Taş Yastık/ Yastık Halı

Kaynak kişi : Sait Koca

Ürünü dokuyan kişi : Elvan Koca

Ürünün dokunduğu tarih : 1966

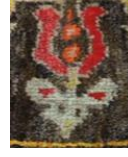
Türü : Taş Yastık / Halı Yastık

Kullanılan iplik türleri : Yün

Kullanılan motif isimleri : Eli belinde motifi, hayat ağacı, çiçek, su yolu.

Kompozisyonu : Halı yastıkta ağırlıklı olarak bordo ve yağ yeşili renkleri hakimdir. Bu renklerin yanı sıra mavi, sarı, turuncu, beyaz ve kahverengi kullanılmıştır. Halı zemini; alt kısımlarında eli belinde motifleri bulunan iki adet hayat ağacı motifi ile bezenmiştir. Kenar suyu; bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş stilize çiçek motiflerinden oluşturulmuş bordür şeklindedir. Kenar suyu motiflerinin dış ve iç kenarına bir sıra düz çizgi oluşturulmuştur.

8.Örnek

Lale motifi

Sormak çiçeği
motifi

Çiçek motifi

Suyolu motifi

Fotoğraf 8: Taş Yastık/ Yastık Halı

Kaynak kişi : Sait Koca

Ürünü dokuyan kişi :Elvan Koca

Ürünün dokunduğu tarih :1966

Türü :Taş Yastık / Halı Yastık

Kullanılan iplik türleri :Yün

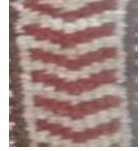
Kullanılan motif isimleri :Lale motifi, çiçek, suyolu, sormak çiçeği

Kompozisyonu : Halı yastıkta ağırlıklı olarak koyu gri renk hakimdir. Bu renklerin yanı sıra sarı, yağ yeşili, turuncu, kırmızı, beyaz, mavi ve siyah kullanılmıştır. Halı zemini; alt kısımlarında birer lale motifi bulunan ve yörede sormak çiçeği olarak bilinen üç adet bitkisel kaynaklı motifle bezenmiştir. Kenar suyu; düzgün sıralamalarla düzenlenmiş stilize çiçek motiflerinden oluşturulmuştur. Kenar suyu motiflerinin her iki kenarına suyolu olarak adlandırılan ince bir sıra motif ile çevrildikten sonra bordür şekli verilmiştir.

9. Örnek

Ejder motifi

Kazayağı
motifi

Muska motifi

Çiçek motifi

Suyolu motifi

Fotoğraf 9: Sandalye Halısı

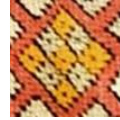
- Kaynak kişi** : Sait Koca
Ürünü dokuyan kişi : Elvan Koca
Ürünün dokunduğu tarih : 1966
Türü : Sandalye Halısı
Kullanılan iplik türleri : Yün
Kullanılan motif isimleri : Ejder motifi, muska, çiçek, kazayağı, suyolu.

Kompozisyonu : Sandalye halısında ağırlıklı olarak kahverengi hakimdir. Bu rengin yanı sıra halıda beyaz, bordo, açık kırmızı, pembe, yağ yeşili ve siyah renk kullanılmıştır. Halı zemini; etrafı stilize çiçek motifleriyle süslenmiş bir adet ejder motifi ile süslenmiştir. Bu motifin ortasında ise yörede muska adı verilen motif yer almaktadır. Kenar suyu; yörede kazayağı olarak bilinen motiflerin bir sıra dizilimiyle oluşturulmuştur. Kazayağı motiflerinin her iki kenarı suyolu olarak adlandırılan ince bir sıra motif ile çevrilerek bordür şekli verilmiştir.

10.Örnek

Sekiz kollu yıldız motifi

Kerege gözü motifi

Suyolu ve küpe motifi

Ejder motifi

Muska motifi

Fotoğraf 10: Taş Yastık / Yastık Halı

Kaynak kişi	: Sait Koca
Ürünü dokuyan kişi	: Elvan Koca
Ürünün dokunduğu tarih	: 1964
Türü	: Taş Yastık / Halı Yastık
Kullanılan iplik türleri	: Yün
Kullanılan motif isimleri	: Ejder motifi, kerege gözü, muska, sekiz kollu yıldız, küpe, suyolu.

Kompozisyonu : Halı yastıkta siyah, açık kırmızı, beyaz, sarı ve bej renkleri hakimdir. Halı zemini; yörede ejder olarak bilinen sekizgen formlu dört adet motif ile süslenmiştir. Bu motiflerin ortasına yörede kerege gözü ve muska adı verilen motiflerin atlamalı olarak yerleştirildiği görülmektedir. Halı yastığın kenar suyu üç sıradan oluşmaktadır. Yörede küpe olarak bilinen motiflerden oluşturulmuş birbirine paralel iki sıra su motifinin ortasında düzgün sıralamalarla düzenlenmiş sekiz kollu yıldız motiflerinin yer aldığı görülmektedir. Su motiflerinin her iki kenarı ise yörede suyolu olarak adlandırılan ince birer sıra motif ile çevrilidir.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Araştırma kapsamında incelenen halılarda kullanılan motifler

Kilise Motifi: Kilise motifi olarak adlandırılan motifin Kars bölgesi ve çevresinde dokunan bir halı türünün adı olduğu üzerine kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Yörede kilise halısı veya Sevan halısı olarak bilindiği, Sevan'ın günümüzde Ermenistan topraklarında bir bölge olduğu ve Sevan'ın aslında Gökçeğöl'ün Ermenice adı olduğu belirtilmektedir. Bu durumun eskiden Borçalı-Kazak boylarından Karapapaklar'ın yaşadığı bu bölgede ve Kars'ta aynı kavim yaşadığı için her iki tarafta da aynı ya da benzer motiflerin halılarda dokunması sonucunu olduğu düşünülmektedir (Görgünay, 1976; Akt. Baydemir ve Gündüz, 2022: 107). Ayrıca kilise motifli halıların birbir örneklerine özellikle Kars-Arpaçay bölgesinde rastlanıldığını ve tüm desen özelliklerinin korunduğu belirtilmektedir (Baydemir ve Gündüz, 2022: 107). Latif Kerimov'un Azerbaycan Halısı adlı yayının I. Cilt, sayfa 7-16 arasından Azerbaycan Kiril Alfabesinden

dilimize çeviren Yıldırım (1985: 317) aktardığına göre, “Kerimov bu grup halıları objektif görünüşü ile Borçalı Kazak grubu halısı olarak tanıtmıştır” şeklinde ifade etmiştir.

Kerege gözü: İncelenen örnekler arasında bir halı yastık üzerinde rastlanan geometrik kaynaklı bir motiftir. Kırgızca sözlükte kerege kelimesi “çadırın duvarını oluşturan ağaç kafes, ev veya başka yapıların duvarı” olarak açıklanmaktadır (URL-1). Orta Asya konar-göçer yaşamının bir parçası olan çadır kültürünün halı motiflerine geometri formla yansımaları olduğu düşünülmektedir. Bozkurt (2002: 4) XIII. yüzyıl Selçuklu halılarında geometrik motiflerin karakteristik bir özellik olarak yer aldığını ve bugün Anadolu’nun çeşitli yerlerinde dokunan halı ve kilimleri süsleyen geometrik motiflerin yüzyıllardır devam eden geleneğin bir devamı olduğuna işaret ettiğini belirtmektedir.

Ejder: Orta Asya Türk sanatına Uzak Doğu etkisiyle giren ejder motifi, yerin ve göğün sembolü olmuş, daima hükümdarlık ve kudreti simgelemiştir (Alp, 2009: 70). Öney (1969: 189) araştırmasında Selçuklu sanatında girift olarak üsluplaştırılmış ejder motifinin, çeşitli sembolik amaçlarla kullanıldığını belirtmektedir. Araştırma kapsamında incelenen halılarda ejder figürünün sembolik olarak geometrik formlarla işlendiği ve kompozisyonlarda genellikle madalyon tarzında düzenlemiş kompozisyonlarda yer aldığı görülmüştür. Bu durumu destekler nitelikte Turan (2022: 262) Ardahan’la aynı yörede olan Kars halılarına yönelik yaptığı araştırmasında, yörede ejder desenli olarak bilinen sekizgen madalyonlu (göllü) halıların Kars’ın kültürel özelliğini yansıtan başlıca motif ve kompozisyonlardan olduğunu belirtmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında en sık kullanılan motif olarak karşımıza çıkan suyolu motifinin alternatif bir biçimi olduğunu ve Kars bölgesinde bolluk sembolü olarak nitelendirildiği bilgisini aktarmaktadır (Yıldız,2020; Akt. Turan, 2022: 262). Ardahan İli Çıldır İlçesinde incelenen halı örneklerinde suyolu motiflerinin yan yana yatay sıralamalarla ya da S şeklinde çift başlı ve kıvrımlı olarak bordürlerde veya motif düzenlemelerinde kullanıldığı görülmüştür.

Araştırma yöresinde de tespit edilen madalyon tarzındaki ejderli göl ve çiçekli göl motiflerinin Türk halılarının genel bir özelliği olduğu Çoruhlu (2007: 130)’nun çalışmasında belirtilmektedir. Pazırık halısının orta alanında yer alan stilize edilmiş Hun gülü veya nilüfer çiçeğinin Türk kültüründe hakimiyet sembolü olduğunu ve Türk halılarının orta kısmında bulunan Türk tamgaları, lotus süslemeleri ve Türk halılarındaki göl motifleriyle karşılaştırmanın bu bakımdan mümkün olacağından söz etmektedir.

Yıldız/Sekiz Kollu Yıldız: Orta Asya inanışlarında Türklerin ilk dinleri olan gök tanrı ve doğa dinleri paralelinde gökyüzü, güneş, ay ve yıldızlar büyük önem taşımış ve gökyüzünün hareketleri yaşamlarında hep etkili olmuştur. Özellikle Türk-İslam felsefesi doğrultusunda gelişen Selçuklu sanatının yoğun sembolizmde Orta Asya inançları, mitleri ve geleneklerinin etkisi büyüktür (Alp, 2009: 41-42). Karamağaralı (1997: 32) araştırmasında yıldız motifinin Buda’nın ayak izi olarak Doğunun güçlü, enerji dolu kutsal tanrı simgeleri, Budizm ve Hinduizm mabetlerinin kutsal biçimleri arasında olduğunu belirtmekte, Türk halı sanatında sekiz kollu yıldız motifinin sıklıkla kullanılmasını Müslüman sanatkarların bu sembolü benimsediğinin bir göstergesi olarak nitelendirmektedir. Soysaldı ve Parabaş (2015: 78) Niğde halıları üzerine yaptıkları araştırmalarında, Orta ve Batı Anadolu Türk halılarında her biri dört dilimli ve dört yapraklı yıldız çiçekleri şeklindeki motiflerin yaygın olarak kullanıldığını belirtmiştir. Araştırma yöresine çok yakın olan Ağrı İli Doğubeyazıt İlçesinde, Yarmacı ve Başaran (2013: 203) yaptıkları araştırmalarında yöre halılarında yıldız motifinin en sık kullanılan nesneli bezemeler arasında olduğunu vurgulamıştır.

Göz, Muska, Çengel motifi: Anadolu halı ve kilimlerinde sıklıkla kullanılan göz motifi üçgen, kare, dikdörtgen, haç, yıldız şekillerinde dokunduğu görülmektedir. Anadolu’da göz motifi nazardan korunmayı simgeleyen genellikle dörde bölünmüş (Soysaldı ve Parabaş, 2015: 79) eşkenar dikdörtgen şeklindedir. Dört ayrı yönü işaret eden bu motiflerin kötü bakışları parçalara bölerek dağıttığına inanılmaktadır (Eldener, 2011: 52). Anadolu kültüründe muska, çengel gibi motifler soyut kavramların anlam yüklü yansımalarına verilecek en güzel örneklerden birisidir.

Kuyrum/Guyrum: Elver ve Soysaldı (2021: 79) Ardahan-Çıldır’da kazayağı veya kuyrum/guyrum olarak bilinen motiflerin, Kars-Arpaçay İlçesinde de aynı isimle bilindiğini ve üç kollu ok şeklindeki Oğuz boylarından Salgur (Salur) “n” damgasının benzeri olduğunu belirtmiştir.

Koçboynuzu: Koçboynuzu motifi Anadolu’da erkekle özdeşleştirilmiştir. Sembolik bezeme örnekleri arasında olan koçboynuzu kahramanlık, güç, kuvvet ve bereket ifade eden bir sembol olarak özdeşleşmiştir (Eldener, 2011: 38).

Eli Belinde Motifi: İncelediğimiz halılar üzerinde sıkça karşılaştığımız eli belinde motifinin yaygın olarak kadımla bağlantılı konular olan analığı ve doğurganlığı ifade ettiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra şans, bereket ve mutluluk gibi kavramları da sembolize ettiği düşünülmektedir. Yarmacı ve Başaran (2013: 203) Ağrı İli Doğubeyazıt İlçesinde yaptıkları araştırmalarında, yöre halılarında koçboynuzu, eli belinde motiflerinin en sık kullanılan sembolik bezeme örnekleri arasında olduğunu belirtmiştir.

Hayat Ağacı: Hayat ağacı Orta Asya Türk inanışlarında bereketin, yaşamın en önemli ögesi, yeryüzü ve gökyüzünü birleştiren yapısı ile merkezîyetçiliğin sembolü olmuştur (Alp, 2009: 34, 57). Ağaç bütün mitolojik sembollerin temelini oluşturmuş, insan hayatının safhaları ile ağacın tabiatla uyumu arasında ortak bir bağ kurulmuştur (Aslan, 2014: 64). Gökdağ (1989: 60) araştırmasında Türklerin en çok kullandıkları bitkisel motiflerden birisi olduğunu, benzer şekilde Bozkurt (2020: 721) çalışmasında hayat ağacının Anadolu’nun hemen hemen her yöresinde halı ve kilim dokumalarında gözlenebildiğini belirtmiştir. Hayat ağacı motifinin yeryüzü ile cennet arasındaki bağlantıyı sağladığına inanan Anadolu kadınının dokumalarında yaşam ve yaşam sonrasında isteklerini bu motifle dile getirdiğini anlatmaktadır. Balcı (2012: 44-45) hayat ağacının Osmanlı dönemi Türk kültüründe güç ve iktidar sembolü olarak kullanıldığı ve halk arasında soy kavramını, soyun devamlılığı ifade ettiğini belirtmiştir. Arık (2000: 174) ise Gönül Öney’in hayat ağacının ebedi cenneti simgelediğini ifade ettiğini belirtmiştir.

Küpe Motifi: Anadolu kadınının süslenme geleneğinin nesnel bezemeli konulara bir yansıması olarak dokumalarda küpe motifinin kullanımına rastlanmaktadır. Yeşildal (2019: 193) araştırmasında küpe motifinin Anadolu dışı Türk dünyasına ait dokumalarda da görüldüğünden söz etmekte ve evlilik isteğini dile getirme bağlamında dişil unsurlu bir motif olduğunu belirtmektedir. Yaşam kültüründe önemli bir yeri olan ve kadın cinselliğini sembolize eden küpe motifi, doğum ve çoğalma ile özdeşleşmiş motifler arasında yer almaktadır (Eldener, 2011: 42).

Bitkisel kaynaklı diğer motifler: Araştırma kapsamında yörede kadınların dokumalarda kullandıkları çeşitli türden çiçek motiflerine benzetmeler yoluyla isim verdikleri anlaşılmıştır. Küpe çiçeği, gül, lale, sormak çiçeği Ardahan İli Çıldır İlçesi halılarında rastlanan stilize edilmiş çiçek motifleridir.

Çakmak: Anadolu’nun farklı yörelerinde sıklıkla görülen ve göz, kedi izi, beştaş gibi isimlerle de bilinen çakmak motifinin, Kınık Aşiret damgası motifi olarak adlandırıldığı belirtilmektedir (Durul, 1987: 49; Elver ve Soysaldı, 2021: 82). Eroğlu (2020: 828) tarafından araştırma yöresine çok yakın olan Iğdır’da yine halı üzerine yapmış olduğu çalışmada, çengel olarak da isimlendirilen çakmak motifinin nazarla ilgili olduğundan söz etmektedir.

4.2. Araştırma kapsamında incelenen halı motiflerinin kullanım alanlarına göre dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen halı örneklerinde kullanılan motiflerin yöresel isimleri kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda eser inceleme formlarına işlenmiştir. Tablo 1’de incelenen halıların kullanım alanlarına göre motif isimleri tasnif edilerek sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırma kapsamında incelenen halı motiflerinin kullanım alanlarına göre dağılımı.

Motif isimleri	<i>Duvar halısı</i>	<i>Yastık halı</i>	<i>Sandalye halısı</i>	<i>Toplam</i>
Kuyrum (guyrum)/Kazayağı	3	-	1	4
Çiçek	3	3	1	7
Suyolu	3	5	1	9
Çiçekli Göl	1	-	-	1
Hayat Ağacı	1	1	-	2
Kilise Motifi	1	-	-	1
Koçboynuzu	1	-	-	1
Küpe Çiçeği	1	-	-	1
Ejder/Ejderli Göl	1	2	1	4
Çakmak	1	-	-	1
Gül Motifi	1	-	-	1
Bereket Motifi	-	2	-	2
Çenge/Çengel	-	2	-	2
Küpe	-	3	-	3
Muska/Baklava Dilimi	-	2	1	3
Eli Belinde	-	1	-	1
Lale	-	1	-	1
Sormak Çiçeği	-	1	-	1
Kerege Gözü	-	1	-	1
Yıldız/Sekiz Kollu Yıldız	1	2	-	3

Tablo 1 incelendiğinde araştırma kapsamında ulaşılabilen ve incelenen halı örneklerinde, kaynak kişilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yörede 20 farklı motif isminin bulunduğu tespit edilmiştir. İncelenen halılarda en fazla suyolu motifinin kullanıldığı, bunu yakın değerlerle türü tespit edilemeyen stilize çiçek motiflerinin izlediği anlaşılmıştır. Araştırma yöresinde bu motifler dışında ejder/ejderli göl, kazayağı/kuyrum (guyrum), küpe, baklava dilimi/muska, yıldız/sekiz kollu yıldız, hayat ağacı, bereket motifi ve çenge tespit edilen diğer motiflerdir. İncelenen halı örneklerinde; çiçekli göl, kilise motifi, koçboynuzu, küpe çiçeği, çakmak, gül motifi, eli belinde, lale, kerege gözü ve sormak çiçeği tespit edilen diğer motifler arasındadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Kültürel değerlerimiz açısından önemli bir bölge olan Ardahan yöresi hem tarihi hem de sahip olduğu

kültürel miras bakımından önem arz etmektedir. Araştırmaya konu olan Ardahan ili ıldır ilçesi tarih boyunca halı dokumacılığının yapıldığı önemli bir yerdir. Yöredeki kadınlar tarafından evlerde tezgahlarda dokunan yün halılar yüzyıllar boyunca geleneksel olarak sürdürülmüş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Halıcılık yörede hem gelir-geçim kaynağı olmuş, hem de günlük kullanım eşyası olarak her zaman önemini korumuştur. Ancak günümüzde insanının daha pratik, daha az emekle ve kolay yoldan ulaşılan ürünlere yönelmesi sebebiyle yörede halıcılığın günden güne azalmasına sebep olmuştur.

Çalışma kapsamında incelemeye alınan halı örneklerinin 1955 ile 1978 yılları değişen zaman aralıklarında dokunmuş oldukları tespit edilmiştir. Kaynak kişilerden elde edilen bilgilere göre halıların tamamı geleneksel usullerle ve doğal boyalarla renklendirilmiş yün iplikler kullanılarak dokunmuştur. Halıların kullanım alanları incelendiğinde ise iki grupta yoğunlaştığı görülmüştür. Birinci grupta Ardahan'ın coğrafyası gereği soğuk iklime sahip olması nedeniyle evlerde duvardan gelen soğuşu engellemek amacıyla dokunmuş duvar halıları, ikinci grupta ise seki (sedir) üzerinde kullanılan ve yörede taş yastık adıyla bilinen halı yastıklardır. İncelenen örnekler arasında sadece bir adet sandalye halısı olarak kullanılan ufak ebatlı bir halı örneğine rastlanmıştır.

Kaynak kişilerden yörede evlerde halı dokumacılığının üç amaçla yapıldığı bilgisi edinilmiştir. Öncelikli olarak yöre halkı kendi ihtiyaçları doğrultusunda evlerinde kullanmak üzere halı dokumaktadır. İkincisi, ihtiyaçlarını karşılamak üzere yörede dokunan halıların satıldığı öğrenilmiştir. Bir diğeri ise çeyiz için dokunan halılardır. Günümüzde artık yörede halı dokumacılığının gittikçe azaldığı edinilen diğer bilgiler arasındadır. Eski dönemlerde dokunan halıların artık kıymetli bir eşya olarak görülmesi sebebiyle halılar hatıra olarak saklanmakta ya da şark köşelerinde dekorasyon amacıyla kullanılmaktadır.

Yörenin birçok kültüre ev sahipliği yapmış olması kültürel zenginliğin izlerinin simgesel olarak dokunan halılara yansımış olduğunu göstermektedir. Motiflerin yöre kadınının duygu ve düşüncelerinin dışa vuruş şekli olduğunu da söylemek mümkündür. İncelenen halılarda en fazla kullanılan motifler arasında, su yolu ve çeşitli türden stilize edilmiş çiçek motiflerinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Araştırma yöresinde bu motifler dışında ejder/ejderli göl, kazayağı/ kuyrum (guyrum), küpe, baklava dilimi/muska, yıldız/sekiz kollu yıldız, hayat ağacı, bereket motifi ve çenge tespit edilen diğer motiflerdir. İncelenen halı örneklerinde; çiçekli göl, kilise motifi, koçboynuzu, küpe çiçeği, çakmak, gül motifi, eli belinde, lale, kerege gözü ve sormak çiçeği tespit edilen diğer motifler arasındadır. Üsluplaştırılarak soyut anlamlar yüklenmiş sembolik ve nesnel kaynaklı motiflerin; hükümdarlık ve kudret, güç ve kuvvet, kahramanlık, inanç ve ahiret, şans, bolluk ve bereket, kısmet, mutluluk, nazardan korunma, doğum, çoğalma, evlilik gibi temalar içerdiği anlaşılmıştır. Ayrıca Anadolu'nun diğer yörelerinde dokunan halılarda olduğu gibi Orta Asya yaşantısına ait izlerin de motiflere yansıdığı anlaşılmıştır. Kırgızca'da, çadır duvarını oluşturan ağaç kafeslere verilen ad olduğu anlaşılan kerege kelimesi, halılarda kullanılan kerege gözü motifinin konargöçer yaşamın izlerinin yöreye ait maddi kültür ürünlerine yansımalarıdır.

Bugün makine halıların yaygınlaşması ile yörede el dokuması halılara verilen eski önem ve değer gün geçtikçe azalmıştır. Geçmişte halı dokumacılığı aile büyüğü kadınlar tarafından genç kızlara öğretilerek kuşaktan kuşağa aktarılan bir gelenek olarak sürdürülmüştür. Ancak günümüzde göç ya da genç kızların evlenerek şehirlere gelin gitmesi sonucunda geleneği devam ettirecek kişi sayısının azalması halıcılığın yörede olumsuz yönde etkilenmesinin başlıca sebepleri arasında gösterilmektedir. Ayrıca el dokuması halıların temizliğinin ve muhafaza edilmesinin zor olması ihtiyaç sahiplerinin zamanla makine halılarına yönelmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda yün halının rutubetten ve nemden çürümesi veya güve gibi tekstil zararlılarından etkilenmesi gibi sebeplerle gün geçtikçe tercihlerin değişmesinde önemli rol oynamıştır. Elde dokunan halıların yörede çoğunlukla duvar halısı olarak dokunması sebebiyle ebatlarının büyük olması ve bu yüzden temizleme sırasında zorluk yaratması da diğer etmenler arasında gösterilmektedir. Günümüzde Halk Eğitim Merkezi ve Ardahan Belediyesi'nin destekleriyle yörede kurslar aracılığı ile halıcılık yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu yolla bölgede hem halıcılığın yeniden canlanması hem de yöre insanına maddi bakımdan destek sağlanması hedeflenmektedir. Ancak halıcılığın yaşatılmasının yanı sıra yöreye ait motiflerin tescillenmesi, halı ustalarının tespit edilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kültürel miras taşıyıcısı envanterlerine kaydedilmesi gereklidir. Bu nedenle bölgesel üslup ve uygulamaların belgelenmesine yönelik bu tür saha araştırmalarının oldukça önemli olduğu

düşünülmektedir. El sanatlarının ve derin bir geçmişe sahip olan geleneksel motiflerin envanterlerinin oluşturulması, bu yolla maddi kültürün korunması, gelecek kuşaklara aktarılması ve günümüze uygun yeni tasarımlarda kullanılması için yerel yönetimler, il kültür müdürlükleri, Kültür Bakanlığı ve üniversiteler ile yapılacak ortak projeler oldukça değerlidir. Kültürel mirasın ve el sanatlarının canlandırılması, kadın istihdamının artırılması için özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadın ve genç kızların turizm yoluyla gelir etmeleri sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- AYTAÇ, Ç. (1982). *El Dokumacılığı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- AKPINARLI, H. F. ve BALKANAL, Z. (2012). 16-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Balkan Özel Sayısı 1, 179-209.
- AKPINARLI, H. F. (1996). *Şanlıurfa Cülha Dokumacılığı*. Urfa: Şurkav Yayıncıları: 13.
- ARIK, R. (2000). *Kubad Abad Selçuklu Saray ve Çinileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ASLAN, S. (2014). "Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 59-71.
- ALP, K. Ö. (2009). *Kültürel Sembollere Giriş*. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- ASLANAPA, O. ve DURUL, Y. (1973). *Selçuklu Halıları*. İstanbul: Ak Yayınları, Türk Süsleme Sanatları Serisi: 2.
- BALCI, N. (2012). "Türk Halı Sanatında Mitolojik Kaynaklı Bazı Motifler". *Arış Dergisi*, S.8, 38-51.
- BAYDEMİR, E. ve L. G. GÜNDÜZ. (2022). "Kars-Iğdır Yöresinde Bulunan Geometrik Motifli Halılar ile Azerbaycan Halılarının Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Özel Sayı, 85-113.
- BOZKURT, S. (2020). "Geleneksel Türk Halı Sanatında Kullanılan Motiflerin Anlamları: Sındırgı-Yağcıbedir Halıları Üzerine Göstergibilimsel Bir Analiz". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C.8, S.1, 697-731.
- ÇORUHLU, Y. (2007). *Erken Devir Türk Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DENİZ, B. (2005). "Anadolu-Türk Halı Sanatının Kaynakları". *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı XIV-1 Nisan, 79-103.
- DURUL, Y. (1987). *Anadolu Kilimlerinden Örnekler 2*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- ERGÜDER, A. A. (2009). *Kars Yöresi Düz Dokumaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi.
- ELDENER, T. K. (2011). *Yeni Dokunan Dekoratif Kilimler*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları: 38.
- ELVER, H. ve SOYSALDI, A. (2021). "Kars İli Arpaçay İlçesi Koç Köyü Halı Yastıkları". *Arış Dergisi*, 18, 73-97.
- EROĞLU, A. A. (2020). *Iğdır Halıları, Cumhuriyet Dönemi Türk Halıcılığı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. (Erişim: 20.11.2023)
- file:///C:/Users/HP/Downloads/%C4%B1%C4%9Fd%C4%B1r%20hal%C4%B1lar%C4%B1.pdf
- GÖKDAĞ, B. A. (1989). "Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları". *Milli Folklor*, S.180, 59-61.
- GÜNDOĞDU, H. (2000). *Kaleler ve Kuleler Kenti*. Ardahan Valiliği Yayınları.
- GÜVENÇ, B. (2003). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KAPLANOĞLU, M. (2012). "Ardahan Yöresi Düz Dokumaları". *Arış Dergisi*, S.7, 26-41.
- KARAMAĞARALI, B. (1997). "Türk Halı sanatındaki Motiflerin Yorumu Üzerine". *Arış Dergisi*, S.3, 28-39.

- KERİMOV, L. (1985). *Azerbaycan Halısı*. C. I. (Çeviren: Mustafa Yıldırım) Bakü.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184555> (Erişim: 07.07.2023).,
- KIRZIOĞLU, M. F. (1953). *Kars Tarihi*. C. I, İstanbul: Işıl Matbaası.
- KOCA, S. K. (2010). “Genel Hatları ile Kültür ve Sembol İlişkisi”. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, S.1, 87-94.
- KONUKÇU, E. (1999). *Ardahan Tarihi*. Ardahan Valiliği Kültür Yayınları.
- MEB (2012). *El Sanatları Teknolojisi Kirkitli Dokumalarda Bakım Onarım*. Ankara.
- ÖNEY, G. (1969). “Anadolu Selçuklu Sanatında Ejder Figürleri”. *Belleten*, C.33, S.130, 171-192.
- ÖZBEL, K. (1976). *Türk Köylü Çorapları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖZHAN, N. (1969). “Bergama’da Eski ve Yeni Halıcılık”. *Türk Etnografya Dergisi*, S. 62, 125-129.
- SOYSALDI, A. ve PARABAŞ, N. (2015). “Niğde Halı Pazarında Farklı Bir Melendiz Halısı”. *Arış Dergisi*, S.11, 73-80.
- TURAN, A. (2022). “Kars Halılarında Ejder Motifi”. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, C.7, S.13, 259-273.
- UĞURLU, A. (2020). “Türkiye’de Geleneksel El Dokumacılığı Eğitimi”. *Arış*, Aralık 17, 22-43.
- UĞURLU, S. S. (1999). “Yöresel El Halıları Üretiminde Çanakkale Örneğinde Modern Önerileri”, *2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları.
- UYANIK, O. (2006). “Çıldır Adı Üzerine”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, 87-93.
- YARMACI, H. ve BAŞARAN, F. (2013). “Ağrı İli Doğubayazıt İlçesi El Dokuması Halıların Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri”. *Akdeniz Sanat*, C.6, S.12, 161-172.
- YEŞİLDAL, Ü. Y. (2019). “Küpe Motifinin Kültür Değişimi Kuramları Bağlamındaki Yolculuğu”, *Milli Folklor*, C.16, S.124, 189-201.

İnternet Kaynakları

URL-1: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızca-Türkçe Sözlük, (Erişim: 10.05.2023)
<http://sozduk.manas.edu.kg/index.php>

Kaynak Kişi Listesi

Kaynak Kişi Numarası	Adı Soyadı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri	Mesleği
K.K. 1	Ali KOCA	1955	Çıldır	Emekli
K.K. 2	Sait KOCA	1964	Çıldır	Emekli
K.K. 3	Nermine ALTUNDAŞ	1958	Çıldır	Ev hanımı